

Gürcüstan Mərkəzi Dövlət Tarix Arxivinin sənədlərində 1850-1860-cı ilədək xristianlaşdırılan və adları dəyişdirilən şəxslərin siyahısında Mixail Aslan oğlu Kuloşvilinin yoxdur [6].

Bu fakta əsaslanaraq əminliklə demək olar ki, molla Mixail Aslan oğlu Kuloşvili də eyni məqsədlə şirnikləndirici vədlər verilmişdi. Əks halda sual olunur ki, nəyə görə həmin vaxtı müsəlman din xadimləri, dini müəssisələr bütün vergilərdən azad olunmaqla, xüsusi güzəşt və imtiyazlara malik olduğu kəndlərdə mollaların bütün ehtiyacları kənd əhalisi tərəfindən qarşılandığı halda molla Mixail Aslan oğlu Kuloşvilini xristianlığı qəbul etməyə vadar edənin nə idi? Bu sualın fikrimizcə bir cavabı var və o da ondan ibarətdir ki, İslam dininin gözəl bilicisi olan, kənd əhalisi tərəfindən təmin olunan, dolayısı ilə çarizm tərəfindən verilən heç bir imtiyazlara ehtiyacı olmayan molla Mixail Aslan oğlu Kuloşvilini pravoslav kilsəsi tərəfindən olunan fəvqəladə şirnikləndirici vədlər onu xristianlığı qəbul etməyə vadar etmişdi. Amiran Lazare Zibauridze adı gürcü müəllifi Mixail Kuloşvilinin həyat və fəaliyyətinə həsr etdiyi məqaləsində Mixail Kuloşvilinin savadlı və Quranın gözəl bilicisi olması, müsəlman din xadimləri ilə İslam dininin ehkamları bərdəki dini mübahisələri zamanı onlardan üstün olduğunu nümayiş etdirdiyini yazırdı [7.]. Bu faktın özü əvvəllər molla olmuş Mixail Aslan oğlu Kuloşvilinin xristian missionerlərinin nəzərində dəyərinin artmasına səbəb olduğunu göstərir.

Mixail Aslan oğlunun xristianlığı qəbul etməsinə, gürcü ad və soyadı qəbul edərək Mixail Kuloşvili adlanmasına dair arxiv sənədlərində verilən məlumatlar da ziddiyyətlidir. Pravoslav kilsəsinin xristianlığı bölgədə yaymaq təcrübəsinə əsaslanaraq, əslində o, da atası Aslan Kuloşvili ilə eyni vaxtda – 1855-ci ildə xaç suyuna çəkilməli idi. Çünki çarizim zorakı xristianlaşdırma və gürcüləşdirmə işinin həyata keçirilməsinə dair təcrübəyə əsaslanaraq demək olar ki, ata-ana ilə birgə onların bir-neçə aylıq körpəsinə kimi hamı valideyinlərinin rəyi soruşulmadan, fikri nəzərə alınmadan xaç suyuna çəkildirdi [6.]. Bu baxımdan məntiqlə artıq həmin vaxtı Mixail yaşından asılı olmayaraq xristianlığı qəbul etmiş olmalı idi. Lakin arxiv sənədlərində onun 1857-ci ilin avqustun 17-də xristianlığı qəbul etdiyi qeyd olunur [8.]. Sənədlərdən belə qənaətə gəlmək olar ki, mollanı dinindən döndərmək o qərdə əsəndə olmamışdır. Əgər göstərilən tarix düzdirsə, əvvəldə də qeyd olunduğu kimi, o da atasının xristianlığı qəbul etməsi ilə xristianlaşmalı idi. Çünki nəinki ailə üzvləri, hətta nəsil belə soruşulmadan xristianlaşdırılırdı. Əslində bizim məqsədimiz əvvəllər molla olan Mixail Aslan oğlu Kuloşvilinin xaç suyuna çəkilmə tarixinin dəqiqləşdirilməsi deyil, bu məsələnin bizim tədqiqatımıza elə də prinsiplə aidliyi yoxdur. Sadəcə olaraq bu faktları gətirməklə Mixail Aslan oğlu Kuloşvilinin təkcə anadan olduğu, xaç suyuna çəkildiyi tarixlərin deyil, gürcü millətçiləri tərəfindən uydurulmuş onun ölüm hadisəsi səhnəsinin də ziddiyyətli olduğunu göstərmək istəyirik.

Yerli erməni millətçiləri Müvəqqəti Hökumətin yerli hakimiyyət orqanlarına məktublarında yerli müsəlman əhaliyə hər cür qara yaxmaqdan çəkinmirdilər. Səbətli kəndinin erməni əhalisinin səlahiyyətli nümayəndəsi Sofyanın 1917-ci ilin sentyabrında Zaqafqaziya Seymində erməniləri təmsil edən Papacanova göndərdiyi teleqramında Nuxa əyalətində müsəlman dəstələrinin fəaliyyətindən bəhs edirdi [11.]. Teleqramda erməni nümayəndələri müsəlmanları cəzalandırmaq üçün bölgəyə əsgəri hissələrin göndərilməsində israr edirdilər. **Bir ildən sonra 1918-ci ildə qurulacaq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti nədənsə 1917-ci ildəki hadisələrdə təqsirli sayılır.** Halbuki, ömrünün 68 ilini missionerlik fəaliyyəti ilə məşğul olmuş **keşiş Mixail Aslan oğlu Kuloşvilinin** 93 yaşında "müsəlman fanatlar tərəfindən işğəncə verilərək öldürülməsinə" dair iddialar əsaslıdır. Çünki tarixi məlumatlarda görüldüyü kimi əslində keşiş hələ gənclik illərində ona qarşı sətəvə davranılması üçün kifayət qədər əsas vermişdir. Buna baxmayaraq, müsəlmanlar tərəfindən

- ✓ 25 yaşında ikən mollaılığı ataraq (islama xəyanət edərək) xristianlığı qəbul etmiş bir şəxsi deyil;
- ✓ XIX əsrin 60-cı illərində zorakı xristianlaşmaya qarşı silahlı çıxışlar zamanı, hər iki tərəfdən çoxlu dindarlara qətlə yetirildiyi dövrdə deyil;
- ✓ XIX əsrin 60-90-cı illərində xristianlaşdırma siyasətinin sürətlə aparıldığı və keşişin fəaliyyətinin zirvəsi hesab olunan dövrdə deyil;
- ✓ missionerlik fəaliyyəti dövründə qəza rəisi Merkulov kimi xüsusi qəddarlığı ilə seçilən məmurlarla birlikdə müsəlmanlara qarşı açıq çıxışlar edən keşişi deyil;

xristianlaşdırma siyasətinin tamamilə iflasa uğradığı bir zamanda, keşişin əhli yaşında öldürülməsi inandırıcı görünür.

Keşiş Mixail Aslan oğlu Kuloşvilinin müqəddəs simalarının sırasına daxil edilməsi məsələsinə gəldikdə isə qeyd etmək lazımdır ki, keşişin missionerlik fəaliyyəti və həyatı pravoslav dini müqəddəs simaları üçün müəyyən edilmiş meyarlara cavab vermir. Digər tərəfdən, keşişin xüsusi qəddarlığı qətlə yetirilməsinə dair istintaq materialları, baş vermiş cinayətlə bağlı məhkəmə qərarı olmadan (vərsa araşdırılmadan), başqa sözlə sübuta yetirilməyən iddialara əsaslanaraq hüquqə ziddir.

Əlbətdə Gürcüstanın bəzi siyasətçiləri və bəzi dindar gürcülər üçün Mixail Kuloşvili bəlkə də "çox misilsiz işlər" görmüşdü. Onu "müqəddəsləşdirmək" üçün xeyli əsas var. Çünki, vətəninə, dininə və məniyyətinə qurban vermiş bir dönük üçün bu mükafat belə az sayılır! Lakin öz dininə xəyanət etmiş bir dönük başqa dinin müqəddəsi ola bilməz!

İstifadə olunmuş ədəbiyyat və mənbələr

1. GMTA, f. 2081, s.1, iş 318, v. 1-7 (arxa)
2. GMTA, f. 1819, s.1, iş 181, v.3
3. ЦГИАГ, ф.489, оп.1, дел. 47971, л. 26 об.
4. ЦГИАГ, ф.489, оп.1, дел. 42099, л.3
5. ЦГИАГ, ф.488, оп.1, дел. 24265, л.1-60 об.
6. ამირან-ლაზარე სინაურბიძე "საინგილოს მიგნბარე, როგორი შეგიძლიათ". კარიბჭე, მართლმადიდებლური ეურნალი, 2013 ივლისი 14-17
7. ЦГИАГ, ф.489, оп.1, дел. 47971, л.26 об.
8. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi (ARDA), f.30, s.1, iş 4, v. 1-5
9. ARDA, f.30, s.1, iş 5, v. 3
10. Кавказское слово, 1917, 22 марта
11. GMTA, f. 1818, s. 2, iş 99, v. 80

THE FACT OF FALSIFICATION, ASSOCIATED WITH THE HISTORY OF THE DEMOCRATIC PEOPLE'S REPUBLIC OF AZERBAIJAN SUMMARY

In the article is spoken about how Georgian authors through falsifying the events of 1917 have changed the glorious history of the Azerbaijan People's Republic and have created a fictitious history. The Georgian authors gravely distort the events occurring in the region and publish papers on their favor. Recently, biased articles without reference to archival documents, sources and scientific articles have been published in Georgian media. In these articles that roughly repeat one another have been given false information about the arbitrariness of Musavat in North-Western Azerbaijan, as well as the reprisals inflicted on the local population by the Republic armies. With the help of Bolshevik Russia, who did not have enough information about this region, Georgian missionaries were sent to these regions and tried to spread Christianity forcibly.

ФАКТЫ ФАЛЬСИФИКАЦИЙ, СВЯЗАННЫЕ С ИСТОРИЕЙ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ Резюме

В статье приводятся работы грузинских авторов, фальсифицирующих события 1917 года и славную историю Азербайджанской Демократической Республики. Грузинские авторы грубо искажают события, происходившие в регионе и освещают их в выгодном для себя свете. В последнее время в грузинских СМИ публикуются предвзятые статьи, не имеющие ссылок на архивные документы и серьезные научные работы. Эти статьи, как правило, дают неверные сведения якобы о бесчинствах мусаватистов в Северо-западном Азербайджане, расправах азербайджанской армии над населением. С помощью большевистской России, которая не имела достаточной информации об этом регионе, грузинские миссионеры старались насильственно распространять в этом регионе христианство.